

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

С 30

Рецензенти:

- Леміш Н.Є.** доктор філологічних наук, професор
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
- Славова Л.Л.** доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 5 від 31 травня 2018 р.*)

Колектив авторів:

Деменчук О.В. (головний редактор), Аладько Д.О., Білоусова Т.П., Калініченко М.М.,
Кінашук А.В., Константінова О.В., Косолапов В.І., Кучма Т.В., Михайлова Є.В.,
Мізін К.І., Орел І.І., Павлова О.І., Павловська Л.О., Потапчук С.С., Тарасюк Н.Ю.,
Тропіна Н.П.

Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні:

С 30 колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О.В. Деменчук. – Рівне : РДГУ,
2018. – 212 с. – (Історія та сьогодення філологічної науки ; т. 1).

Lexical semantic derivation in typological perspective: collective
work / auth. ; O.V. Demenchuk (Ed.). – Rivne : RSUH, 2018. – 212 p. – (History
and Contemporaneity of Philological Science ; v. 1).

У колективній монографії представлено розвідки, присвячені дослідженню семантичної деривації лексики в типологічному висвітленні. На матеріалі різноструктурних мов (англійська, німецька, французька, чеська, польська, болгарська, українська, російська, турецька) розглянуто низку актуальних питань теорії семантичної деривації: моделі семантичної деривації, механізми і стратегії семантичних змін, типи вторинної номінації, процеси граматикизації, транспозиції, транстермінологізації.

The collective work focuses on the study of lexical semantic derivation from a typological perspective. Based on the languages of different structures (English, German, French, Czech, Polish, Bulgarian, Ukrainian, Russian, Turkish), the paper deals with the topical issues of semantic derivation theory: semantic derivation models, strategies and mechanisms of semantic shifts, types of secondary designation, processes of grammaticalization, transposition, and transterminologization.

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

© Автори публікацій, 2018

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

ЗМІСТ

**ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ**

Деменчук О.В. ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ	6
Мізінь К.І. ТИПОЛОГІЯ АСОЦІАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ	30
Тропина Н.П. СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДЕРИВАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОПОЛНЕНИЯ СЛОВАРЯ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ	48

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В СПОРІДНЕНИХ ТА НЕСПОРІДНЕНИХ МОВАХ**

Аладько Д.О. МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ СЕМАНТИЧНОЇ ДИНАМІКИ НОМІНАЦІЙ АРТЕФАКТІВ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ПОСУДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ)	61
Кінащук А.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	73
Кучма Т.В. НОМІНАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ЯК ЗНАКИ ПЕРВИННОГО І ВТОРИННОГО СЕМІОЗИСУ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	88
Павлова О.І. СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	100
Павловська Л.О. ПОБАЖАННЯ ЯК ЗНАКИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	112
Потапчук С.С. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ЧИСТОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	122

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ
ЛЕКСИКИ В МОВАХ РІЗНИХ ТИПІВ**

Белоусова Т.П. ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ УНИВЕРБАЦИЯ: ОТ ФРАЗЕОЛОГИЗМА К СЛОВУ	131
Константинова О.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОЦЕСАХ СЕМАНТИЧНОЇ МІГРАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОПОДАТКУВАННЯ	152

Косолапов В.И. СЕМАНТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ДОЛЛАРА В АМЕРИКАНСКОМ СЛЕНГЕ	164
Михайлова Є.В. СЕМАНТИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ	172
Орел І.І. ОБРАЗНА ОСНОВА СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	179
Тарасюк Н.Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ У СЛОВОТВОРЧІЙ ПАРАДИГМІ ФРАНЦУЗЬКОГО АД'ЕКТИВА	190
СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	
Калініченко М.М. ВІЛЬЯМ БЛЕЙК ТА МОВНА РЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)	199

Тарасюк Н.Ю.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ У СЛОВОТВОРЧІЙ ПАРАДИГМІ ФРАНЦУЗЬКОГО АД'ЕКТИВА

Концептуалізація як явище є предметом вивчення сутності утворення поняття концепту та умов концептуальної організації його складових. Цьому питанню надають увагу С.А. Жаботинська, В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, Й.А. Стернін [Жаботинская 2000; Карасик 2002; Кубрякова 1997, 2007; Стернін 2001], вивчаючи процес концептуалізації як основну ознаку, котра утворює концепт з огляду на етнолінгвістичний, когнітивний та лінгвістичний аспекти його актуалізації.

Вивчення словотворчої моделі як концепту, визначеного граматичною парадигмою, розкриває аспект словотворчої моделі на основі її граматичної концептуалізації та втілює ідею так званого *аспектного словотвору* [Тарасюк 2016], котрий розглядає поняття аспекту у вивченні словотвірної моделі як елемента актуалізації антропоцентричного підходу у виокремленні концептуальної словотворчої моделі як такої.

Предметом нашого вивчення є граматичні ознаки французького ад'єктива як основи концептуалізації словотворчої моделі, котрі регулюють процес словотворення в межах однієї граматичної категорії частини мови та виокремлюють аспект граматикилізації лексичного значення словотворчої моделі як основу віртуального бачення словотвірного концепту.

Граматична категорія частини мови, котра є однією з основних характеристик, яка ідентифікує словотворчий тип, сприяє виокремленню складових словотворчої моделі тієї чи іншої частини мови, а отже уособлює концептуальну ознаку словотвірного концепту як форми вираження словотворчих процесів, які реалізують творення похідної лексеми в межах словотвору, котрий актуалізується через засоби словотворення, словотворчі типи та словотворчі моделі.

Дослідження семантики похідних лексем полягає у встановленні впливу словотворчих афіксів на загальний зміст похідного слова, у вияві умотивованості даного змісту шляхом

вивчення семантики твірної основи та взаємодії усіх словотворчих складових лексеми, що утворюють один словотворчий тип. Одним із шляхів структурно-семантичного вивчення лексики є впорядкування її за ознакою спільності кореня. Актуалізація семантичного значення морфолого-структурних елементів у словотворчих типах залежить від словотворчих тенденцій, що виявляються у процесі утворення похідних лексем. Семантика лексем як складових словотворчих типів реалізується як на морфематичному, так і на лексематичному мовних рівнях. Згідно з закономірностями словотворення кореляція морфемних сем сприяє утворенню семантичного поля похідної лексеми. Однією з ознак залежності семантичного значення похідної лексеми від словотворчих тенденцій є залежність семантики суфіксальних словотворчих морфем від семантичного значення твірної основи, з якою вони поєднуються. Так, найуживаніший у прикметниках французької мови словотворчий суфікс *-é,ée* має дещо різні відтінки значення у похідних відіменникових та у похідних віддієслівних прикметниках. Найбільш уживаним словотворчий суфікс *-é,ée* є у зворотно-суфіксальних словотворчих типах, які умотивовані переважно дієслівними твірними основами. Відіменникові похідні прикметники із словотворчим суфіксом *-é,ée* зустрічаються переважно у суфіксальних словотворчих типах. Варто зазначити, що похідні прикметники, утворені від дієслівних основ, актуалізують ознаку пасивної дії, співпадаючи за морфемною будовою з пасивними дієприкметниками: *borné,ée* (adj.) < *borner* (v)1. *Qui a des bornes. Qui est limité, arrêté par un obstacle. Vue bornée. Horison borné ; brisé,ée* (adj.) < *briser* (v)1. *Qui porte une brisure. Géom. Ligne brisée, composée de droites qui se succèdent en formant des angle variables ; brûlé,ée* (adj.) < *brûler* (v) 1. *Qui a brûlé. Couleur de pain brûlé... .* Відіменникові похідні прикметники актуалізують значення якості як ознаки предмету: *bistré,ée* (adj.) < *de bistre*. *Qui a la couleur du bistre. Un teint bistré ; bouqueté, ée* (adj.) < *de bouquet* . *Qui a du bouquet. Un vin bouqueté ; brioché,ée* (adj.) < *de brioche*. *Qui a la consistance , le goût de la brioche. Pain brioché* [Petit Robert 1970]. Словотворчий суфіксальний формант *-é,ée* має здатність виокремлювати поняття якості у випадку, коли мова йде про структурну умотивованість значення похідного прикметника, яка враховує умотивованість граматичною категорією частини мови.

Суфіксальні морфемі французької мови досить чітко виражають граматичну категорію частини мови. Проте, вивчаючи

суфіксальну систему прикметників, ми зустріли велику кількість суфіксів, що можуть утворювати крім прикметників інші частини мови. До таких суфіксів належать, перш за все, такі, як: *iste, aire, eur(e), (a)teur(trice), ard(e), age, (e)ment*. На наш погляд, саме процес семантичної деривації уможлиблює вживання подібних суфіксальних морфем у прикметниковому словотворенні. У випадках утворення прикметників від інших частин мови можна говорити про конверсію радикальних морфем похідних лексем. Вона не спостерігається у дериваційних процесах, що базуються на ад'єктивних семах. Якщо утворення прикметників від інших частин мови фіксує ад'єктивацію, тобто наявність ознаки предмету або дії, що номінативно виражено семами твірних основ, то деривація на базі ад'єктивних твірних основ фіксує ознаку у семах твірних основ та суфіксальних морфем.

Вивчення системи номінації французької ад'єктивної категорії частини мови дозволяє вважати, що прикметники, утворені від твірних основ інших частин мови, реалізують перехід одного рівня номінації в інший шляхом ад'єктивації твірної основи у семі ад'єктивної похідної лексеми. Прикметники, утворені від ад'єктивних твірних основ подібного переходу не реалізують, до того ж суфіксальна морфема, яка утворює дериват від ад'єктивної твірної основи, має менше семантичне навантаження, ніж суфіксальна морфема, що взаємодіє з твірною основою іншої частини мови: *Uropigien,ne < Uropigial (adj.) – Ukrainien,ne < Ukraine (subst.); hyoïdien,ne < hyoïde (adj.) – hollywoodien,ne < Hollywood (subst.); grossier,ière < gros (adj.) – grimacier, ière < grimace (subst.); distinctif < distinct (adj.) – dispersif,ve < disperser (verbe)* [Petit Robert 1970]. Відсотковий склад прикметників, що реалізують перехід одного рівня номінації в інший є досить великим, він становить 68,8% від усього корпусу прикметникових одиниць французької мови, де 42,1% є прикметники, утворені від іменникових основ, 26,4% становлять прикметники, утворені від дієслівних основ. Формування словотвірного значення похідних прикметникових лексем відбувається з активної участі семних та граматичних характеристик афіксальних морфем, з яких суфіксальні словотворчі форманти виявляють найбільшу словотворчу активність з огляду на найбільший відсоток суфіксальних словотворчих типів похідних прикметників, а отже ми можемо говорити про активність суфіксальних словотворчих морфем у процесі граматикизації

лексичного значення твірної основи у координатах словотвірної парадигми французького ад'єктива. Подібна активність суфіксальних морфем спричинена їхньою здатністю виявляти ознаки лексико-синтаксичного мовного рівня на формування словотвірного значення, оскільки згідно з законами французької мови фонетичний та логічний наголос є окситонними, що підсилює семантичні та граматичні характеристики суфіксальної морфемі. У процесі словотворення словотворчий суфікс приєднується саме до останньої морфемі-основи з подальшим утворенням словотворчого типу, передаючи іншим морфемам семантико-граматичні ознаки новоствореного словотворчого типу. Похідні прикметники суфіксально-комполітного словотворчого типу виявляють опосередковану трансформацію граматичної категорії частини мови, котра трансплюється на його складові частини. Так, при утворенні прикметника з додаванням двох номінативних морфем-основ, ад'єктивний суфікс приєднується до останньої, передаючи їй ознаки прикметника, попередня ж морфема-основа отримує ознаки прикметника опосередковано через комполітну ад'єктивну лексему: *eurasien,ne* < *Europe+Asie*; *uropygial,e* < *uro+pyge(fesse)*; *alcalino-terreux,se* < *terres+alcalines*; *hydrocarboné,ée* < *hydro+carbone*; *rhizocarpé,ée* < *rhizo+carpe* [Petit Robert 1970].

Семні характеристики твірних основ набувають значення у питанні утворення словотворчих рядів, що дозволяє визначити найбільш продуктивні словотворчі типи з точки зору зв'язку похідної лексеми з твірною основою. Словотворчі ряди, утворені від іменникових основ, складають 42,1%, від дієслівних основ – 26,4%, від прикметникових – 11,8%, від основ інших частин мови – 0,5%.

Лексична одиниця є найменшою одиницею мови, котра має лексичну семантику та виконує комунікативну функцію, актуалізуючи морфолого-синтаксичні ознаки у межах висловлювання. Реалізація комунікативної функції безпосередньо залежить від особливостей граматичної парадигми лексичної одиниці, яка функціонально корелює властивості лексичної одиниці як такої. Отже, граматична парадигма, як одна з концептуальних ознак лексичної одиниці, виконує формотворчу функцію словотворчої моделі, реалізуючи її на базі словотворчої моделі та втілюючи її у формальному та понятійному сенсі у *словотвірному концепті*.

Виокремлення структурно-семантичної співвіднесеності основ окреслює один із напрямків вивчення семантичної умотивованості словотворчих типів, ознакою якого є спільність граматичної категорії частини мови твірних основ та спільність словотворчих афіксів. Вивчення семантики прикметникових лексем дозволяє говорити про морфемні семи лексем як складові словотворчих та морфематичних типів. З огляду на розгляд морфематичного типу як опосередкованого стосовно до словотворчого ми розглядаємо процес актуалізації морфемних сем відповідно у морфематичному та словотворчому типах як нерівнозначний та такий, котрий вмотивований у випадку морфематичного типу системою морфеміки, у випадку словотворчого типу системою словотвору. Якщо у морфематичному типі морфемні семи актуалізують семантику рівнозначно у відношенні до структурно-компонентного наповнення морфематичного ряду як складових морфематичного типу, то словотворчий тип актуалізує семантику словотворчих морфемних формантів як акцентованих компонентів, які концептуалізують семну маркованість словотворчого форманту, здатного концептуалізувати конкретну ознаку у системі словотворчої парадигми. З-поміж морфемних формантів, які виявляють словотворчу активність, саме суфіксам притаманні ознаки граматичної маркованості на відміну, наприклад, від префіксів, котрі не є граматично маркованими. Якщо префікси зустрічаються у похідних лексемах, які мають різні граматичні категорії частин мови, то суфіксальні словотворчі форманти концептуалізують граматичну категорію частини мови у системі координат словотвірного концепту, що *актуалізує суфіксацію як засіб словотворення, котрий граматикує семантику твірної основи, яка є носієм лексичного значення у концептуальній парадигмі словотворчої моделі.*

Визначення словотворчих характеристик лексичної одиниці без урахування граматичних ознак обмежує вивчення її комунікативних властивостей, котрі актуалізовані морфолого-синтаксичними складовими граматичної парадигми. Говорячи про граматичну парадигму словотворчої моделі, здатної концептуалізувати словотворчі процеси лексичних одиниць як основних складових мовної системи ми не маємо намір абсолютизувати саме граматичну ознаку як формотворчу ознаку словотвірного концепту, а підкреслюємо важливість взаємозв'язку різних концептуалізуючих ознак, добір яких визначає аспект бачення та антропоцентричну

парадигму вирішення власне процесу концептуалізації, котрий завершується формуванням того чи іншого концепту словотворчої моделі. Отже, питання концептуалізації певних ознак та вияв їхньої взаємозв'язуючої єдності як спільного аспекту у формуванні словотвірного концепту є, на нашу думку, основою системного бачення ролі словотворчих моделей у концепції функціонування лексичної системи мови як такої.

Лексична одиниця бачиться у взаємозв'язку з різними мовними рівнями різними вченими. На важливості виокремлення слова на основі зв'язку лексичних, морфологічних та синтаксичних характеристик, котрі уособлюють його трьохрівневу структуру, наголошує Е. Драган, особливо підкреслюючи семантичну та синтаксичну взаємозалежність рівнів мови [Dragan 2012: 35].

Саме у аспекті бачення словотворчих типів як складових словотвірного концепту, котрі утворюють словотвірний концепт ад'єктива французької мови ми виокремлюємо концептуалізуючу функцію граматичних ознак як складових словотворчого процесу, зреалізованого на базі ад'єктивної категорії частини мови в системі французької мови. Отже, вияв концептуалізуючих граматичних ознак, котрі мають, на наш погляд, вплив на утворення словотвірного концепту ад'єктива є основою аналізу у процесі розгляду функціонального навантаження граматичних ознак словотворчих складових.

З-поміж граматичних ознак, які виконують суттєве навантаження в межах номінативної функції, яка формує морфолого-синтаксичну парадигму, ми виокремлюємо кореневі морфеми, словотворча активність яких функціонально зв'язує складові словотворчої пари та сприяє концептуалізації граматичної парадигми як такої.

Вивчення лексичного значення основи похідної прикметникової лексики дозволяє нам говорити про розвиток семантики твірної основи в межах явища конверсії на морфемному рівні, актуалізованому парою *похідна* < *твірна основи*. Конверсія лексичного значення спостерігається нами на рівні похідної основи у парі *твірна-похідна лексики*, котра оформлюється сифуксальною словотворчою морфемою у координатах ад'єктивної граматичної категорії частини мови. Тут ми говоримо про словотворчу продуктивність суфіксальних морфем в межах граматичної актуалізації похідної лексики як такої, а конверсійний розвиток

основи похідної лексеми на рівні пари *твірна-похідна лексеми* дозволяє говорити про явище, яке ми називаємо **граматикалізацією лексичного значення похідної лексеми**. Дослідження корпусу твірних та похідних основ у словотворчій парадигмі французького ад'єктива словотворчої суфіксальної моделі дозволяє окреслити тенденційні напрямки конверсійного розвитку похідної основи французького ад'єктива у координатах її словотворчої парадигми. Тут заслуговує на увагу проблема семантичної деривації граматичної категорії частини мови з точки зору взаємодії твірної та похідної лексем, яку ми виокремлюємо як один із факторів мотивації словотвірного значення у аспекті синтагматичного бачення словотворчої моделі. Щодо умотивованості значення граматичної категорії частини мови похідних прикметників, то тут найбільш активними є іменникові основи твірних лексем, які складають значний відсоток в утворенні словотворчих рядів.

Кореневі морфемі, входячи до складу твірної лексеми, утворюють семантичне ядро похідної лексеми, котре визначає морфолого-семантичні ознаки номінативи словотворчого типу. Оскільки твірна основа виконує пілотне навантаження у системі лексичної номінації, яке коригується граматичною функціональною ознакою суфікса, очевидною є концептуальна значимість лексичних словотворчих кореневих морфем у формуванні граматичного концепту похідної лексеми. Вивчення процесу творення концептуальної основи словотворчої моделі ад'єктива засобами граматичної парадигми дозволяє виокремити основні концептуалізуючі ознаки граматичної парадигми у розділі її словотворчої активності та концептуальної значущості при утворенні словотвірного концепту, а саме: а) вплив граматичної категорії частини мови твірної основи на формування семантико-граматичних характеристик похідної основи словотворчого типу, б) формоутворююча роль граматичної ознаки словотворчого форманта при утворенні словотворчої парадигми. При цьому аспектне бачення на утворення концептуальної словотворчої моделі та врахування сутності *аспектного словотвору* [Тарасюк 2016] виокремлює першу ознаку як таку, що притаманна синтагматичному підходу у вивченні словотворчих моделей, тоді як друга ознака характеризує парадигматичний підхід у словотворчому процесі. Обидві ознаки є концептуалізуючими та виявляються у словотворчих моделях та типах, утворених на основі як синтагматичного, так і

парадигматичного принципів словотворення. Проте, ознака щодо впливу граматичної категорії частини мови твірної основи на формування семантико-граматичних характеристик похідної основи словотворчого типу є ядерною для словотворчих моделей, утворених з урахуванням синтагматичних принципів словотворення, тоді як формоутворююча роль граматичної ознаки словотворчого форманта при утворенні словотворчої парадигми виявляє ядерну функцію при формуванні словотворчих моделей на основі парадигматичних принципів словотворення.

З-поміж граматичних категорій частин мови, котрі впливають засобами граматичної парадигми на творення словотворчих моделей, ми виокремлюємо граматичні категорії іменника, дієслова, прикметника, дієприкметника, прислівника, ономатопеї, дієприкметника теперішнього часу, займенника, прийменника, артикля, частки. Проте, концептуалізуючі ознаки мають здатність виражати такі граматичні категорії частин мови, як іменник, дієслово та прикметник. Інші ж граматичні категорії частин мови зустрічаються як поодинокі випадки, а отже не виявляють концептуалізуючі ознаки у координатах концепту словотворчої ад'єктивної моделі. Так, найбільш активно виявляються граматичні функції іменника та прикметника у суфіксальних, парасинтетичних, префіксальних, зворотньо-суфіксальних, зворотніх, композитних словотворчих типах: (saturnin,e < Saturne(n), fédéraliste < fédéral(adj), bimétallique < bi+métal(n), antiparlementaire < anti+parlemantaire(adj), attributif < attrubution(n), narcotique < narcoticus (n), luni-solaire < lune (n)+solaire (adj)), дієслова у зворотньо-парасинтетичних, зворотньо-суфіксальних словотвірних типах (inassouvissable < in+assouvir(v), détenu,e < détenir(v)) [Petit Robert 1970].

Вивчення словотворчих типів ад'єктива французької мови, котрі утворюють словотвірний концепт, виокремлює концептуалізуючу ознаку іменника та дієслова як граматичної категорії, які переважно формують граматичну парадигму прикметникової словотворчої моделі. Так, згідно з даними наших досліджень, граматична парадигма французького прикметника концептуалізується відповідно до словотворчих типів: суфіксальний та парасинтетичний типи – іменниковою категорією, зворотньо-парасинтетичний тип – дієслівною категорією, префіксальний тип – прикметниковою категорією, зворотньо-суфіксальний тип – дієслівною категорією, зворотній та суфіксально-композитний типи – іменниковою

категорією, композитний та зворотньо-композитний типи – прикметниковою та іменниковою категоріями, типи суфіксально-зворотньої композиції – іменниковою та дієслівною категоріями.

Отже, концептуальна значимість граматичної категорії частини мови твірної основи у розрізі творення граматичного концепту словотворчої моделі є очевидною, оскільки вона корелює ознаки граматичної категорії та засобу словотворення в межах співвідношення словотворчої пари (похідна < твірна лексеми).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Жаботинская С.А.* Концептуальная модель частеречных систем: фрейм и скрипт / С.А. Жаботинская // Когнитивные аспекты языковой категоризации. Сборник научных трудов – Рязань : Рязанский гос. пед. ун-т им. С.А. Есенина, 2000. – С. 15-21.
- Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Language circle: person, concepts, discourse] / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002.
- Кубрякова Е.С.* Части речи с когнитивной точки зрения / Е.С. Кубрякова. – М., 1997. – 327 с.
- Кубрякова Е.С.* Предисловие / Е.С. Кубрякова // Концептуальный анализ языка : современные направления исследований : сб. науч. трудов. – М. ; Калуга : Эйдос, 2007. – С. 7-18.
- Стернин И.А.* Методика исследования структуры концепта / И.А. Стернин // методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / Под редакцией И.А. Стернина. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. – С. 58-65.
- Тарасюк Н.Ю.* Словотвірна модель бачення світу як чинник мотивації словотвірного значення / Н.Ю. Тарасюк // Studia slavistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2016. – С. 287-294.
- Dragan Elena.* Grammaire théorique de la langue française. Cours théorique / Elena Dragan. – Univerrsiteatea de Stat «A. Russo» din Balti Catedra de filologie franceza : Balti, 2012. – 115 p.
- Petit Robert.* Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / Petit Robert. – Paris : Société du Nouveau Littré, 1970. – 1955 p.

Наукове видання

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

Історія та сьогодення філологічної науки

Том 1

Academic Edition

LEXICAL SEMANTIC DERIVATION
IN TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

Collective work

History and Contemporaneity of Philological Science

Volume 1

Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Century Schoolbook.

Ум. др. арк. 11,2. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12

тел.: (0362) 26-48-83

Друк: "ПараГраф+"

м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8

тел.: (0362) 26-49-27